

УДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНИХ ІНСТРУМЕНТІВ ЗБАЛАНСОВАНOSTІ РОЗВИТКУ ЛІСОВОГО СЕКТОРУ ПОДІЛЬСЬКОГО ЕКОНОМІЧНОГО РЕГІОНУ

О.П. Яремко

кандидат економічних наук

Тернопільське обласне управління лісового і мисливського господарства

(м. Тернопіль, Україна)

e-mail: OYaremko@i.ua;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4619-0527>

У статті узагальнені результати досліджень з питань збалансованого розвитку лісового сектору. Варто зазначити, що лісовий сектор економіки є основною частиною економіки країни і зокрема регіонів, що забезпечує задоволення потреб у продуктах, послугах і корисних властивостях лісу, зберігаючи й підтримуючи життєдіяльність та відтворення населення країни, сприяє зайнятості значної частини громадян. Своєрідність лісового сектору складається в його багатofункціональному характері.

В цьому контексті доречно запропонувати основних функцій розвитку лісового сектору, зокрема це планування, організація, прогнозування, контроль, регулювання. Доведено, що система лісogосподарського виробництва в регіонах України повинна враховувати аспекти впливу на дії людини на підсвідомому рівні, які не підлягають контролю та не зазначено у нормативах. Цим зумовлюються ідеї інституціоналізації у діяльність суспільства, які намагаються трансформувати в економічні закони в неекономічну площину. В цьому контексті формування конкурентоспроможного лісogосподарського виробництва нині є актуальним та дискусійним питанням серед наукових досліджень, основною складовою є трансформація в економіці, технологіях, інститутах, які певною мірою повинні відображати виробничу лісogосподарську діяльність. Враховуючи певні деталі традицій та правила, суб'єктів господарювання більшою мірою орієнтуються на неформальні правила, недооцінюючи роль формальних правил. Діяльність суб'єктів господарювання лісового господарства криється у неформальних інститутах через недовіру до органів влади.

Ключові слова: лісовий комплекс, регіональна політика, лісові ресурси, економічний механізм, лісogосподарювання.

ВСТУП

Розбудова економічного простору лісової сфери передбачає ефективне та раціональне використання лісоресурсного потенціалу, відповідне комплексування, оптимізацію зв'язків, а також урахування природних переваг і обмежень, оскільки природні ресурси мають властивість вичерпуватись і зокрема і лісові ресурси. На цій основі створюється та складова економічного простору (лісовий сектор економіки), що формує вихідну спеціалізацію, відповідні територіальні межі, специфічні ознаки всієї системи того чи іншого сегмента економічного простору. За таких умов досягнення балансу економічних, екологічних та соціальних аспектів лісogосподарювання обумовлює нові вимоги до розвитку лісового сектору економіки.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Наукові розробки вітчизняних і зарубіжних учених мають конструктивне теоретико-

концептуальне та практичне значення, вони характеризуються широтою охоплення, обґрунтованістю наукових положень щодо вирішення проблем удосконалення еколого-економічних інструментів збалансованості розвитку лісового сектору Подільського економічного регіону.

Теоретичні основи і практичні прийоми формування різних наукових шкіл розвитку лісового сектору сформулювали у своїх працях провідні вчені, як О. Фурдичко, М. Шершун, О. Дребот, П. Лакида та інші. Новітні підходи щодо удосконалення економічного механізму збалансованості розвитку лісового сектору І.Антоненко, Є. Мішенін, Р. Дубас, І.Лицур, Я. Ярова та ін.

Разом з тим залишаються маловивченими питання ефективності функціонування та розвитку лісового сектору економіки як еколого-економічної системи. Недостатньо розвинені наукові підходи щодо удосконалення еколого-економічних інструментів збалансованості роз-

витку лісового сектору Подільського економічного регіону

Формування цілей статті. Метою дослідження є визначення та аналіз основних елементів еколого-економічного механізму розвитку щодо удосконалення збалансованості розвитку лісового сектору Подільського економічного регіону.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Теоретично-інформаційною основою дослідження були праці провідних вчених в даній діяльності щодо удосконалення еколого-економічних інструментів збалансованості розвитку лісового сектору регіонів, зокрема використовувались законодавчі і нормативні акти нашої держави.

Для виконання поставлених завдань використовували такі методи дослідження: *науково-теоретичний* (вивчення вже досліджених тем із питань збалансованості розвитку лісового сектору, еколого-економічних механізмів (інструментів та важелів)); *монографічний* (опрацювання нормативних документів, наукових публікацій вчених, що стосуються лісового сектору, лісових ресурсів); *індукції і дедукції* (вивчення, аналізу, систематизації й обробки інформації); *абстрактно-логічний* (теоретичне узагальнення та формування висновків і рекомендацій), *графічний і табличний* (начне відображення результатів дослідження) та ін.

Ці методи дали змогу врахувати основні теоретичні засади удосконалення еколого-економічних інструментів збалансованості розвитку лісового сектору та визначити сучасні тенденції та перспективні напрями щодо удосконалення.

РЕЗУЛЬТАТИ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Головним природним об'єктом у лісовому господарстві є лісові екосистеми — тип природних комплексів, де поєднуються переважно деревна і чагарникова рослинність із відповідними типами ґрунтів, трав'яною рослинністю, тваринним світом, мікроорганізмами та іншими природними компонентами, що тісно взаємопов'язані у своєму розвитку, впливають один на одного і навколишнє природне середовище. Лісові екосистеми України є її національним багатством і за своїм призначенням та місцезостащуванням виконують переважно водоохоронні, захисні, санітарно-гігієнічні, оздоровчі, рекреаційні, естетичні, виховні та інші функції, є джерелом задоволення потреб суспільства у лісових ресурсах, які перебува-

ють у державній, комунальній та приватній власності [1].

Відповідно до ст. 2 Кіотського протоколу [2] сприяння поширенню раціональних методів ведення лісового господарства, лісонасадження та лісовідновлення на стійкій основі — обов'язок України. Необхідність обґрунтування та створення ефективного організаційно-економічного механізму в забезпеченні збалансованого використання земель лісгосподарського призначення як важливої складової збереження екосистем відповідає напрямам державної політики та євроінтеграційним намірам України, сучасним вимогам екологічного аспекту розвитку соціальних систем. Згідно з п. 3 ст. Кіотського протоколу [2] звітність України з діяльності щодо управління лісовим господарством обов'язкова, зокрема щодо лісорозведення, лісовідновлення, заліснення і лісовиробництва. Управління лісовим господарством впливає на еколого-економічну безпеку регіонів при використанні земель лісгосподарського призначення щодо стратегій забезпечення управління лісгосподарським виробництвом.

Україна розпочала імплементацію законодавства до європейських норм шляхом залучення до реалізації політики Європейського зеленого курсу (2019). Ключовими напрямами Європейської зеленої угоди є біорозмаїття, чиста енергія, зменшення забруднення довкілля, кліматична дія тощо. Так, на сьогодні проводиться узгодження українського законодавства із законодавством Європейського Союзу з питань державних кадастрів, обліку, моніторингу, охорони земель лісгосподарського призначення, підготовлено аналітичні матеріали «Розробка ключових законодавчих актів щодо охорони біорізноманіття в лісах: адаптація українського законодавства до вимог ЄС» [3], в яких зазначено, що основою адаптації природоохоронного законодавства України до законодавства Євро-союзу. Доречно врахувати міжнародні економічні зв'язки із застосування підходів до розвитку економічних інструментів щодо забезпечення збалансованості розвитку лісового сектору.

Адже ліс являється вагомим та конструктивним наповненням сучасного господарського метапростору України, оскільки здійснюють активний вплив на структуру та організацію різних рівнів економічного простору. Багаторівневе просторове значення лісового потенціалу з точки зору економічного, екологічного та соціального концептів його реалізації обумовлюють необхідність постійного поглиблення досліджень щодо оцінки можливості підвищення ефективності використання цього просторово-утворюючого об'єкта [4; 5]. Про це свідчить, зокрема, і незначний внесок лісового сектора в

економіку України та її окремих регіонів. Так, в структурі ВВП України лісове господарство займає незначну частку, яка коливається на рівні 0,4–0,5% [6]. Оскільки даний показник не зовсім відображає складові такі як: економічну, соціальну та екологічну щодо розвитку лісового господарства і повинен бути удосконалений через економічні механізми та інструменти.

В цьому контексті, варто зазначити, що порівняльну комплексну оцінку еколого-економічного рівня розвитку виробництва підприємств доцільно застосовувати у діяльності екологічних банків, які виступають в якості індикатора та інструмента діагностики у взаємовідносинах із підприємствами-забруднювачами і лісокористувачами. Основна економічна роль екологічного банку — це облік і контроль господарської діяльності суб'єктів лісокористування, що стосується питань їх впливу на навколишнє середовище з метою виділення кредитів, то у першу чергу останні виділяються найбільш екологічно небезпечним, але фінансово стійким підприємствам; надання для них пільгових процентних ставок для заохочення заходів по зниженню забруднення навколишнього середовища; фінансування впровадження нових екобезпечних мало- та безвідходних технологій [7; 8].

Щодо фінансової сфери певними перевагами території виступають: бюджетна підтримка регіонів пропорційно обсягам виробництва їх регіональних внутрішніх продуктів; зміна структури податкових надходжень на користь бюджетів нижчих рівнів; збільшення власної доходної бази регіональних бюджетів в результаті реалізації відносних конкурентних переваг (табл. 1).

Варто зазначити, що лісовий сектор економіки є основною частиною економіки країни

і зокрема регіонів, що забезпечує задоволення потреб у продуктах, послугах і корисних властивостях лісу, зберігаючи й підтримуючи життєдіяльність та відтворення населення країни, сприяє зайнятості значної частини громадян. Своєрідність лісового сектора складається в його багатофункціональному характері. В цьому контексті доречно запропонувати основних функцій розвитку лісового сектору, зокрема це планування, організація, прогнозування, контроль, регулювання (рис. 1).

У нинішніх умовах еколого-економічний розвиток лісового сектору економіки можливий тільки за умови впровадження інноваційних технологій лісгосподарського виробництва, залучення інвестицій у розвиток лісового сектору економіки в Подільському регіоні і не тільки, а і в цілому по Україні, а також розроблення математичних методів, удосконалення інформаційної складової, спрямованої на застосування електронних засобів зв'язку та обміном інформації в процесі прийняття управлінських рішень щодо раціонального розвитку організаційно-інституціонального, еколого-економічного, законодавчо-нормативного та інформаційного забезпечення.

У цій проблемі є значення обміну між державою, природою та людиною, яка ґрунтується на принципах, функціях і взаємодії важелів та інструментів тощо. Організаційно-економічні принципи включають у себе функції планування, прогнозування, організацію, мотивацію, контроль, регулювання. Застосування цих функцій в організаційно-економічному принципі дасть можливість розв'язати найважливішу проблематику нинішнього господарювання та сприятиме підвищенню конкурентоспроможності підприємств в лісовому

Таблиця 1

Інструменти формування відносних переваг у фінансовій сфері регіону

Мета	Інструменти формування конкурентних переваг
Збільшення обсягів і оптимізація структури доходів регіональних бюджетів	<ol style="list-style-type: none"> 1. Тарифна політика адміністрації і регулювання діяльності місцевих органів влади. 2. Система надання податкових пільг і послаблень. 3. Система управління регіональними майновими пакетами.
Збільшення обсягу і підвищення якості послуг, що фінансуються за рахунок бюджетних коштів	<ol style="list-style-type: none"> 1. Тарифна політика обласної адміністрації і регулювання діяльності місцевих органів влади. 2. Система управління витратами. 3. Система управління якістю надання бюджетних послуг.
Забезпечення цільового використання коштів і посилення контролю за витрачанням бюджетних коштів	<ol style="list-style-type: none"> 1. Бюджетний процес. 2. Прозорість податково-бюджетної політики і системи управління регіональними фінансами. 3. Система управління майном.

Джерело: сформовано автором на основі [9; 10].

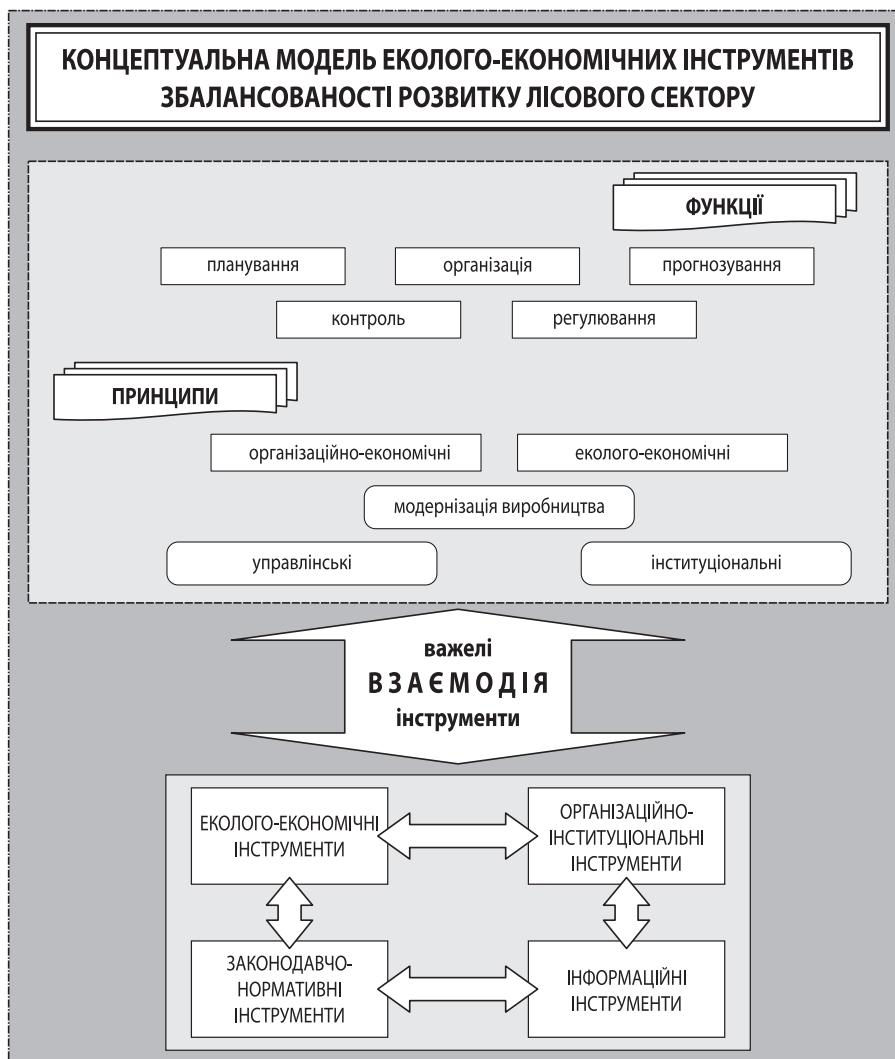

Рис. 1. Концептуальна модель еколого-економічних інструментів збалансованості розвитку лісового сектору

Джерело: сформовано автором.

секторі економіки України. Зі сторони організації — формування структури управління організаційно-економічних відносин для збалансованості напрямів розвитку лісового сектору щодо формування ресурсного забезпечення діяльності лісгосподарських підприємств, а також контроль за господарською діяльністю підприємств в умовах зовнішнього і внутрішнього забезпечення (рис. 1).

На сьогоднішній день екологічна ситуація в країні і зокрема на прикордонних територіях напружена, оскільки збільшується площа деградації ґрунту і відповідно зменшується родючість, збільшується обсяг викидів від пересувних джерел забруднення, що спричиняє найбільшу загрозу здоров'ю населення, залишається під загрозою якість водних ресурсів, проблеми поводження з побутовими відходами

тощо. Відповідно до цих проблем доречно використати *еколого-економічний принцип*, який сприятиме збереженню і відтворенню лісових екосистем, оцінюванню екологічних наслідків економічної діяльності, пріоритетністю вимог екологічної безпеки, не виснажливості використання лісових ресурсів; аспекти впровадження фінансово-інвестиційної підтримки та забезпечення щодо розвитку збалансованості лісового сектору, а також пільгове кредитування, економічне стимулювання тощо, розвитком та удосконаленням економічних методів, інструментів, важелів державного регулювання розвитку аграрного сектору економіки, охорони довкілля, раціонального еколого-безпечного використання лісових ресурсів.

Принцип *модернізації виробництва* — передбачає перехід до інноваційних техноло-

гій, оновлення обладнань, устаткування, що пов'язані з впровадження в лісгосподарське виробництво науково-технічних та інноваційних підходів з метою структуризації та раціональності виробництва сільськогосподарської еколого-безпечної продукції, яка в кінцевому результаті дасть можливість вийти на зовнішні міжнародні ринки та протистояти конкурентам. Водночас є певні негативні сторони модернізації лісгосподарського виробництва, зокрема структурно-технологічна та застаріла або взагалі відсутня матеріальна база, низький життєвий рівень населення, залежність від зовнішніх фінансових та інвестиційних джерел, низька інвестиційна активність у розвиток лісового сектору, незадовільна організація та низький рівень капіталізації виробництва тощо.

Варто зазначити, що система лісгосподарського виробництва в регіонах України повинна враховувати аспекти впливу на дії людини на підсвідомому рівні, які не підлягають контролю та не зазначено у нормативах. Цим зумовлюються ідеї інституціоналізації у діяльність суспільства, які намагаються трансформувати в економічні закони в неекономічну площину. В цьому контексті формування конкурентоспроможного лісгосподарського виробництва нині є актуальним та дискусійним питанням серед наукових досліджень, основною складовою є трансформація в економіці, технологіях, інститутах, які певною мірою повинні відображати виробничу лісгосподарську діяльність. Враховуючи певні деталі традицій та правила, суб'єктів господарювання більшою мірою орієнтуються на неформальні правила, недооцінюючи роль формальних правил. Діяльність суб'єктів господарювання лісового господарства криється у неформальних інститутах через недовіру до органів влади.

ВИСНОВКИ

Таким чином, формування відносних конкурентних переваг території є результатом ефективного використання економічного потенціалу регіональних виробничих комплексів, в тому числі є підставою для формування міжрегіональних переваг. Загальновідомо, що проблеми формування регіональних конкурентних переваг спричинені низьким рівнем інфраструктурного забезпечення функціонування регіональних виробничих комплексів. Аналізуючи тенденції вітчизняного регіонально-господарського розвитку, слід виокремити такі найістотніші принципи, атрибути і вимоги щодо його перспектив [11]:

- всебічне зростання виробництва і поступове нівелювання диспропорцій в соціально-економічному розвитку регіонів;
- спеціалізація регіонального господарства, міжтериторіальні економічні зв'язки і формування регіональних ринків;
- диверсифікація регіональних ринків та їх комплексний розвиток на основі структурних трансформацій;
- економічна інтеграція між регіонами та зміцнення економічних основ державності.

Пріоритетного значення у формуванні відносних переваг території мають, як правило, кон'юнктурні фактори, що збільшують або знижують регіональну конкурентоспроможність, зокрема:

- низький рівень платоспроможності підприємств, що виготовляють або купують продукцію для забезпечення власними фінансовими та трудовими ресурсами;
- низький рівень регіональної диверсифікації товарного асортименту;
- низький рівень еластичності попиту і пропозиції на регіональному ринку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лісовий кодекс України: Закон України від 01.01.2011 р. № 3852–XII Верховна Рада України. *Офіційний вісник України*. 2010. № 92. С. 347. (дата звернення: 21.01.2022 р.).
2. Kyoto Protocol. United Nation. URL: <https://unfccc.int/resource/docs/convkp/kprus.pdf>
3. Analyze special protection natural areas law framework and develop proposals for harmonization of framework between Ukraine and EU. URL: <http://www.enpi-fleg.org/docs/analyze-special-protection-natural-areas-law-framework-and-develop-proposals-for-harmonization-of-framework-between-ukraine-and/> (дата звернення: 21.01.2022 р.).
4. Антоненко І.Я. Еколого-економічні пріоритети модернізації лісо-ресурсного комплексу України: макроекономічні важелі / за ред. д.е.н. проф., чл.-кор. НАН України Б.М. Данилишина. К. : КУТЕП-Інформ, 2008. 359 с.
5. Лицур І.М. Еколого-економічні проблеми просторової організації лісового комплексу України / І.М. Лицур; за ред. д.е.н., проф., акад. НАН України Б.М. Данилишина. К.: РВПС України НАН України, 2010. 317 с.
6. Український лісовий портал. Все про ліси та лісове господарство України. URL: <https://www.lisportal.org.ua/25034/> (дата звернення: 21.01.2022 р.).
7. Немченко В.В. Кредитно-денежний механізм в рішеннях екологічних проблем. Одеса: Консалтинг, 1998. 83 с.
8. Христенко С., Харичков С., Шлыкова Н. Экологический банк как важнейшее звено в системе управления охраной окружающей среды. *Экономика Украины*. 1994. № 9. С. 91–92.

9. Чайникова Л. Н. Формирование системы управления стратегической конкурентоспособностью региона. Тамбов : Изд-во ГОУ ВПО ТПУ, 2010. 264 с.
10. Kelleher J. The Regions. Political Restructuring and Territorial Government. Toronto: D.C. Heath and Company, 2003. 327 p.
11. Кичко І.І., Гарус Ю.О. Перспективи розвитку лісового господарства України. Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського. 2016. Випуск 11. С. 128–132.

IMPROVEMENT OF ECOLOGICAL AND ECONOMIC INSTRUMENTS OF BALANCED DEVELOPMENT OF THE FOREST SECTOR OF PODILSK ECONOMIC REGION

Yaremko O.

PhD in Economics, Ternopil Regional Department of Forestry and Hunting
e-mail: OYaremko@i.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4619-0527>

The article summarizes the results of research on sustainable development of the forest sector. It should be noted that the forest sector of the economy is a major part of the country's economy and in particular the regions, which meets the needs of products, services and useful properties of forests, preserving and supporting the livelihood and reproduction of the population. The uniqueness of the forest sector lies in its multifunctional nature. In this context, it is appropriate to propose the main functions of forest sector development, in particular planning, organization, forecasting, control, regulation. It is proved that the system of forestry production in the regions of Ukraine should take into account aspects of the impact on human actions at the subconscious level, which are not subject to control and are not specified in the regulations. This determines the ideas of institutionalization in the activities of society, which are trying to transform into economic laws in the non-economic plane. In this context, the formation of competitive forestry is now a topical and controversial issue among research, the main component is the transformation of the economy, technology, institutions, which to some extent should reflect the production of forestry. Given certain details of traditions and rules, businesses are more focused on informal rules, underestimating the role of formal rules. The activities of forestry entities are hidden in informal institutions due to distrust of the authorities.

Keywords: forest complex, regional policy, forest resources, economic mechanism, forestry.

REFERENCES

1. Lisovyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 01.01.2011 r. № 3852–XII [Forest Code of Ukraine: Law of Ukraine of 01.01.2011 № 3852–XII] (2010). *Verkhovna Rada Ukrainy. Ofitsiyniy visnyk Ukrainy – Verkhovna Rada of Ukraine. Official Gazette of Ukraine*, 92. art. 347. [in Ukrainian].
2. Kyoto Protocol. United Nation. URL: <https://unfccc.int/resource/docs/convkp/kprus.pdf> [in English].
3. Analyze special protection natural areas law framework and develop proposals for harmonization of framework between Ukraine and EU. URL: <http://www.enpi-fleg.org/docs/analyze-special-protection-natural-areas-law-framework-and-develop-proposals-for-harmonization-of-framework-between-ukraineand/> [in English].
4. Danylyshyn, B.M. & Antonenko, I.Ya. (2008). Ekolohe-ekonomichni priorytety modernizatsii liso-resursnoho kompleksu Ukrainy: makroekonomichni vazheli [Ecological and economic priorities of modernization of the forest-resource complex of Ukraine: macroeconomic levers]. Kyiv: KUTEP-Inform [in Ukrainian].
5. Danylyshyn, B.M. & Lytsur, I.M. (2010). Ekolohe-ekonomichni problemy prostorovoi orhanizatsii lisovoho kompleksu Ukrainy [Ecological and economic problems of spatial organization of the forest complex of Ukraine]. Kyiv: RVPS Ukrainy NAN Ukrainy [in Ukrainian].
6. Ukrainskyi lisovyi portal. Vse pro lisy ta lisove hospodarstvo Ukrainy [Ukrainian forest portal. All about forests and forestry of Ukraine]. URL: <https://www.lisportal.org.ua/25034/> [in Ukrainian].
7. Nemchenko, V.V. (1998). *Kreditno-denezhnyy mekhanizm v reshenii ekologicheskikh problem [Credit and monetary mechanism in solving environmental problems]*. Odessa: Konsalting [in Russian].
8. Khristenko, S., Kharichkov, S. & Shlykova, N. (1994). Ekologicheskyy bank kak vazhnyyshee zveno v sisteme upravleniya okhranoy okruzhayushchey sredy [Ecological bank as the most important link in the environmental management system]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 9, 91–92 [in Russian].
9. Chaynikova, L.N. (2010). *Formirovaniye sistemy unravleniya strategicheskoy konkurentosposobnostyu regiona [Formation of the management system for the strategic competitiveness of the region]*. Tambov: Izd-vo GOU VPO TPU [in Russian].
10. Kelleher, J. (2003). The Regions. Political Restructuring and Territorial Government. Toronto: D.C. Heath and Company [in English].
11. Kychko, I.I., Harus, Yu.O. (2016). Perspektivy rozvytku lisovoho hospodarstva Ukrainy [Prospects for the development of forestry in Ukraine]. *Mykolaiivskiy natsionalnyi universytet imeni V.O. Sukhomlynskoho – Mykolaiiv National University named after V.O. Sukhomlynsky*, 11. 128–132 [in Ukrainian].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Яремко Олег Павлович, кандидат економічних наук, Тернопільське обласне управління лісового і мисливського господарства (вул. Багата, 5а, м. Тернопіль, Україна, 46008; e-mail: OYaremko@i.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4619-0527>)